

Věty účinkové

VÝRAZY VE VH

ita, sic, tam,¹ adeo, usque adeo, tantus, tantum, tantopere, tanto, tanti, is, talis, eiusmodi, tot; ale nemusí být žádný výraz

SPOJKY

ut „že“, překládá se i jako „takže“ v případě, že ve VH není žádný odkazovací výraz.

ZÁPOR

- **ut non, ut nemo, ut nihil** x účelové ne quis, ne quid
- při záporu ve VH: **ut non** nebo **quin**
- záporné pokračování: **neque (nec)**

SPECIÁLNÍ PŘÍPADY

Spojka *ut/ut non* se může překládat i dalšími způsoby. Takový překlad je vhodný v případě, že vedlejší věta má speciální významový odstín. Někdy poznáme vhodný překlad pouze na základě kontextu.

- **ut non „aniž by“** (význam vylučovací):

Non possum currere ut pedes non moveam.
Nemůžu běžet, **aniž bych** hýbal nohama.

- **„jen natolik, že/aby“** (význam omezovací):²

Dabo egentī, sed ut ipse non egeam. (Sen., Ben. 2, 15, 1)
Dám tomu, kdo nemá, ale jen natolik, abych měl i já sám.

- někdy se spojení *adeo non... ut, ita non... ut* může přeložit i jako **„tak málo, že“**.³

Balbus erat ita non superstitiosus, ut sacrificia contemneret, ita non timidus, ut sit ob rem publicam interfectus.

Balbus byl tak málo pověřivý, že pohrdal oběťmi, tak málo bojácny (tj. tak nebojácny), že se dal usmrtit kvůli státu.

- **komparativ + quam ut „než aby“**.⁴

Quis non intellegit Canachi signa rigidiora esse quam ut imitentur veritatem? (Cic., Brut., 70)

Kdo nechápe, že Canachovy sochy jsou příliš strnulé, než aby vyjadřovaly skutečnost?

- **tantum abest ut... ut „tolik chybí, že/aby..., že/takže (naopak)“** – jedná se o konstrukci, ve které **první věta s ut je obsahová a druhá účinková**.⁵

Tantum abest ut philosophia laudetur, ut a multis etiam vituperetur. (Cic., Tusc., 5, 6).

Tolik chybí, aby byla filozofie chválena, že ji naopak mnozí tupí.

¹ *Tam* se používá v kombinaci s adjektivem nebo adverbem.

² Traina (1993: s. 403).

³ Novotný (1992: s. 253, §390).

⁴ Traina (1993: s.404).

⁵ Traina (1993: s. 404).

Lidé filozofii nechválí, mnozí ji naopak kritizují.

KONJUNKTIVY

- často se užívá konjunktiv podle pravidel o souslednosti, ale **ne vždy**
- nejčastěji **konj. prézentu, imperfekta a perfekta**
- gramatiky mluví o tzv. **samostatném konjunktivu**. Znamená to, že ve větě je konjunktiv toho času, jaký by tam byl indikativ (tedy nedokonavá minulost konjunktiv imperfekta, dokonavá minulost konjunktiv perfekta). Automatické přenášení českého vidu je však vždy problematické a přibližné, nefunguje tedy stoprocentně.
- podle Ghiselliho a Trainy konjunktiv perfekta většinou vyjadřuje „dokončenost“, „děj v jednom okamžiku“ a konjunktiv imperfekta „trvání“ nebo „možnost“.
- **nejčastější odchylky od souslednosti:**
 - konj. préz. a impf. i pro následnost stejně jako ve větách účelových, opisného časování pro následnost (*-urus sim* a *-urus essem*) se užívá jen výjimečně.
 - **po čase vedlejším se objevuje konjunktiv perfekta**
- I případy, které na první pohled porušují souslednost, se dají vysvětlit v rámci souslednosti. Rozhodující je **širší kontext (časová rovina, ke které děj vztahují**, i když je tato rovina myšlená – je tedy vyjádřena pouze použitím konjunktivu „proti souslednosti“): z tohoto pohledu lze i tyto konjunktivy chápat jako konj. podle souslednosti.

Příklady účinkových vět – VH v čase vedlejším⁶

Rozdíl konj. impf. x konj. pf.

1. *Tantus clamor factus est, ut populus concurreret.*
Strhl se takový křik, že se lidi sbíhali.
(**současnost v minulosti**, tehdy se sbíhali)
2. *Tantus clamor factus est, ut senatores legem tulerint.*
Strhl se takový křik, že senátoři podali návrh zákona.
(**vztaženo k přítomnosti**, tehdy přijatý zákon platí dodnes; příp. „vidový“ význam „ukončený děj“.)

Rozdíl konj. impf. x konj. préz.

1. *Verres Siciliam ita vexavit, ut restitui non posset.*
Verres Sicílii tak zpustošil, že nemohla být uvedena do původního stavu.
(**současnost v minulosti**, tehdy nemohla být obnovena, o dnešním stavu se nevyjadřují)
2. *Verres Siciliam ita vexavit, ut restitui non possit.*
Verres Sicílii tak zpustošil, že (teď) nemůže být uvedena do původního stavu.
(**tvrzení o přítomnosti** mluvčího, teď nemůže být obnovena, důraz na důsledky do přítomnosti)

Příklady účinkových vět – VH v čase hlavním

Případy porušení souslednosti nejsou časté, jedná se obvykle o případy, kdy je ve větě hlavní obecné tvrzení, které je demonstrováno příkladem z minulosti.

⁶ Příklady: Peňáz

*Patriae tanta est vis, ut Ithacam sapientissimus vir immortalitati anteponeret. (Cic.)*⁷
Vlast (tj. láska k vlasti) má takovou sílu, že moudrý muž (tj. Odysseus) dával Ithace přednost před nesmrtelností.

(obecné „atemporální“ tvrzení ve VH, doložené příkladem z minulosti, který vyjadřuje trvání – proto je použit konjunktiv imperfekta)

ALTERNATIVNÍ VYJÁDŘENÍ

Věty vztažné

- včetně vět typu *is sum qui; nemo est qui; quis est qui* (viz **určovací věty druhové**, N§§ 401–404, str. 255-256)
- tzv. určovací věty druhové s **konjunktivem definují, zařazují do skupiny** apod., kdežto vztažné s indikativem mluví o konkrétním případě:

1. *Is sum, qui te adiuvit.*

„Já jsem ten, co ti pomohl.“
(komentář jedné události)

2. *Is sum, qui omnes homines adiuvem.*

„Já jsem takový (mám takovou vlastnost), že pomáhám všem lidem.“
(obecná definice povahy, vždy mám tendenci všem pomáhat)

- čeština používá někdy ve VV kondicionál, ale není to pravidlem
- v případě záporné VH a záporné VV může být i místo vztažného připojení *quin*:

Nemo est quin id faciat.

„Není nikdo, kdo by to neudělal.“

- můžeme sem zařadit i věty vztažné po *dignus, indignus, aptus*, které se nachází na pomezí vět vztažných účelových a účinkových
- konjunktiv v účinkových větách vztažných **respektuje souslednost více**, než je tomu ve **spojkových větách s ut**.
- I zde se však můžeme setkat s případy porušení souslednosti:

Nemo Lilybei fuit quin viderit, nemo in Sicilia quin audierit... (Cic., Verr. II, 5, 140)⁸

V Lilybeu nebyl nikdo, kdo by neviděl, na Sicílii nebyl nikdo, kdo by neslyšel...

(vyjádření jednorázových dějů, dokončenosti...)

ROZDÍL MEZI VĚTOU ÚČINKOVOU, ÚČELOVOU A OBSAHOVOU

Věty obsahové

Stojí na místě obligatorní valence, která musí být vyjádřena (nebo být zřejmé z kontextu), aby věta dávala smysl.

Stalo se, že ho všichni měli rádi. (stojí na místě podmětu, **obsahová oznamovací**)

Věty příslovečné (účinkové a účelové)

Vyjadřují nepovinné doplnění predikátu, nestojí na místě obligatorní valence. Formálně mohou být i v latině velmi podobné.

1. Byl tak hodný, že ho všichni měli rádi. (prostý důsledek, **účinková**)

⁷ Ghiselli (1997: s. 384).

⁸ Traina (1993: 409).

2. Byl tak hodný proto, aby ho všichni měli rádi / aby dostal odměnu. (chování prováděné za nějakým účelem, **účelová**).

POUŽITÁ LITERATURA

GHISELLI, Alfredo - Concialini, Gabriela. *Il nuovo libro di latino - vol. I. Teoria*. V ristampa. Bari : Laterza, 2002. 550 s. ISBN 88-421-0322-5.

TRAINA, Alfonso - Bertotti, Tullio. *Sintassi normativa della lingua latina : teoria*. 2. ed. Bologna : Cappelli Editore, 1993. 519 s. ISBN 88-379-0717-6.

NOVOTNÝ, František. *Základní latinská mluvnice*. Vyd. 2., v H & H 1. Jinočany : H & H, 1992. 297 s. ISBN 80-85467-91-7.